

Polaris

MAGAZÍN PRO POLEMIKU A ORIENTACI.

Theologie

Písmu

víře

Bohu

stvoření

člověku

hříchu

svátostech

církvi

Helvetské vyznání

Deník

velkoměstského

faráře

Poslední záznam: 2010-05-13 14:11:14

THEOLOGIE

Dvojí predestinace

Jan Kupka

Stručný nástin pozadí Kalvínovy doby

Nauka o predestinatio gemina, tedy o dvojitým předurčení, zdvihala vášně stejně v době Kalvínově jako dnes. Spolu s upálením Serveta v Ženevě a důsledným uplatňování církevní kázně tamtéž, je právě predestinace Kalvínovi nejvíce vytýkána. Představy, že Bůh jedny vyvolil ke spáse a jiné k zatracení, se lidé děšivali tehdy a děší podnes. Ale přesto je dnes zjevné, že většina výtek padala na Kalvínovu hlavu značně neoprávněně. Už ten nešťastný Servetův případ. Miguel Servet, který ve zjištěné atmosféře tehdejší doby nebezpečně podvracel samotné základy křesťanské víry, jako by rozporů mezi katolíky a protestanty nebylo více než dost, měl nepřátele po celé Evropě. Rozsudek k smrti upálením vydala nad Servetem krátce předtím již katolická církev, těžko by tedy hledal místo, kam by se mohl uchýlit. Dopadli ho a popravili v Ženevě, ale stalo by se tak pravděpodobně tak jako tak. Není úplně správné, i z jiných důvodů, aby se podle toho Kalvín vnímal jako krvežíznivý fanatik. Válečná doba se řídí válečnými zákony.

Ženevská církevní kázeň tehdy také nebyla nic jiného než důsledné uplatňování již tehdy platných středověkých zákonů (např. zákaz hazardních her, tanečních zábav apod.).

A co se týká údajně jeho nauky o predestinaci, tedy dvojitým predestinaci, ani to nebylo nic nového. Zastávali ji mnozí křesťanští theologové už dávno před ním. Je to vlastně čisté učení sv. Augustina, ale Kalvín v souvislosti s ním cituje třeba i Bernarda z Clairvaux.

Proč tedy tato nauka vzbudila tak veliké pohoršení právě u Kalvína? Protože ji vynesl na světlo v nejnevhodnější možnou dobu. Evropě toho času vévodil humanismus, který po dlouhých staletích stočil zrak od nebeských věcí k záležitostem čistě pozemským, od pronikání do slov Písma raději k pronikání do nitra člověka. Jako dnes i tehdy byla klíčovým slovem emancipace. Zatím jen od církve a jejích řádů, ale stále více se to týkalo i dogmat a obsahů víry. Člověk se opravdu stále více stává měřítkem všech věcí. Dobré je to, co je dobré pro člověka. Co se zdá být proti člověku, je zlé. A do této atmosféry přichází Luther s učením o spáse z pouhé Boží milosti a krátce po něm Kalvín, který dosah Boží milosti ještě více rozšíří a vyostří. A otevřeně prohlašuje, že dobré je to, co chce Bůh, nikoli to, co chce člověk. Doslova: „Cokoli Bůh chce, právě proto, že to chce, musí být pokládáno za spravedlivé. Kdyby se někdo ptal, proč tomu Bůh chtěl, snažil by se nalézt něco většího než je Boží vůle, což nalézt nelze.“ (Institutio religionis christianae. III, 23.2) Dokážeme si snadno představit, jak

tento Kalvínův postoj ostře kontrastoval s náladami své doby. Kalvín se navíc nepokrytě snažil, aby jeho učení nebylo nové, neustále odkazuje na své theologické předchůdce, jako by se všemi silami chtěl vyhnout novotám. Ale jeho doba právě po novotách dychtila, středověk se právě tehdy začal chápat jako doba temna, už tehdy se připravovala doba pravého osvícení, založení věd na jiném, než theologickém základě.

Ale v hluku theologických, humanistických i politických debat 16. století zanikalo, co tehdy Jan Kalvín vlastně říkal. Tak se na to dnes zkusme podívat, pokud možno, bez ideologických předpokladů.

Dvoji predestinace a její kontext v poslední Instituci

Co pokládám za vysoce důležité, pokud se bavíme o predestinaci v Kalvínově pojetí, je její místo v rámci Kalvínovy theologie, vyložené nejzjevněji v poslední Instituci. Pokud totiž pomineme, v jakých souvislostech ji Kalvín vykládá, může dojít k hrubému nepochopení již na začátku. Obsáhlé poslední vydání Instituce je rozděleno do 4 knih:

1. kniha — O Bohu Stvořiteli
2. kniha — Poznání Boha Vykupitele v Kristu, (jak bylo) zjeveno nejdříve praotcům pod Zákonem, nám pak v Evangelii
3. kniha — Způsob, jakým přijímáme milost Kristovu: jaký nám z ní plyne užitek a její důsledky
4. kniha — Vnější prostředky či způsoby, jimiž nás Bůh zve do společenství Kristova a udržuje nás v něm

Boží predestinace není součástí první knihy, jak bychom možná čekali, ale najdeme ji až v knize třetí, v níž se mluví o Kristově milosti a jak se nám prokazuje. Prvotně se tedy predestinační učení vůbec nevztahuje k soudu a není také žádnou metafyzikou Božího jednání k lidem. Ale zcela jednoznačně ji Kalvín chápe jako posilu pro věřící v Krista, jako útěchu, že „nic v celém tvorstvu nedokáže nás odloučit od lásky Boží, která je v Kristu Ježíši, našem Pánu.“ (Ř 8:39)

Učení o předurčení je tedy hutný pokrm, který se podává již věřícím v Krista Ježíše a jen tam a pouze tam má svůj smysl. Není planou spekulací o jakýchsi objektivních Božích plánech. Její smysl a obsah nemůžeme nikdy spatřit zvenku, jako nezúčastnění pozorovatelé, ale pouze jako už lidé povolání, jako věřící, jako křesťané. Tento aspekt Kalvínova pojetí predestinace není mým doposud plně pochopen a zhodnocen.

Kalvín nechce ani v nejmenším rozsuzovat, kdo je povolán a kdo povolán není. Nepodává nikde žádné znaky, jak se pozná člověk Bohem vyvolený od Bohem zavrženého. O to totiž naprosto a vůbec nejde. Jde jen o to, že na základě Písma Kalvín posílá věřícím jednoznačný vzkaz: věříte v Ježíše Krista jako našeho Spasitele a Pána? Pak se nic nebojte, jste v bezpečí Boží milostivé vůle, která o vás ví ještě dříve, než jste spatřili světlo světa. To je naprosto zřejmé již v prvním vydání Instituce, kterou sedmadvacetiletý Jan Kalvín vydal v roce 1536. Z těch tří stránek, kde o predestinaci hovoří, číší nadšení křesťana, který nepřestává žasnout nad velikou mocí Boží, nad milostí, která padlému lidstvu nabízí spásu zcela gratis. Téměř nezaslechneme řeč o zavržených, jen tak mimochodem, neboť o nich stejně nic nevíme.

Přesto ovšem tyto pouhé tři stránky, a důsledky, které z nich vyplývaly, rozpoutaly ve své době takový poprask, že pojednání o predestinaci v poslední Instituce zabírá již stran osmdesát. Mnoho humanistů, v čele s Erasmem Rotterdamským, popuzeně proti tomuto učení hájilo svobodu lidské vůle, která sama určuje svůj osud. Boží předurčení je prý jen Božím předzvěděním o lidských skutečích. Ty, o nichž Bůh prý předem ví, že budou konat dobro, ty vyvoluje ke spáse. A ty, kteří se v Božích očích už předem ukazují jako ničemníci, ty Bůh zatracuje. Ale co je toto tvrzení jiného než popření samotných

základů Pavlova učení o spáse z pouhé milosti Boží? Co jsou formulace Erasmovy a jeho souputníků jiného, než oživení heretických názorů pelagiánů, proti nimž kdysi tak jednoznačně vystoupil svatý Augustin, názorů, že člověk má svými skutky přeci jen podíl na své spáse? A tak pouze nutnost dotlačila ženevského reformátora k tomu, že jeho traktát o tak nanejvýš jemných aspektech Božího jednání nabobtnal do rozměrů větších, než by mu za normálních okolností příslušel.

Pojďme se tedy podívat na samotný obsah predestinačního učení v Instituci.

Východiska pro pochopení predestinačního učení

Kalvín hned v úvodu svého pojednání varuje před spekulacemi ohledně Božího předurčení. To, že Bůh jedny vyvoluje ke spáse, jiné nikoli sice musí být vysloveno, protože o tom mluví samo Písmo svaté, ale nauka sama se nemá stát obsahem theologického zkoumání. Dá se o ní mluvit jen a pouze v kontextu Slova Božího, jak je čteme v Bibli. Nutno říci, že sám Kalvín tuto zásadu v podstatě dodržuje. Když už se začíná zdát, že se vydává na do příliš dobrodružných končin, velice rychle je spěchá odůvodnit slovy Písma, a to dosti přesvědčivě. Doslovně praví, s odkazem na Joba 12:24: „Hledat jakékoli jiné poučení o predestinaci, než jaké nám otevírá Slovo Boží je stejně šílené jako chtít kráčet po bezcestných pustotách.“ (Institutio religionis christianae III.21.2) Samotnou řečí o Božím předurčení se člověk dostává na samý práh neproniknutelných Božích tajemství, do hájemství zcela svobodné Boží vůle. A tak by se možná zdálo rozumnější o ní vůbec nemluvit. To ale Kalvín také odmítá. Vždyť Písmo nás učí vše, co je nutné ke spáse. Jestliže se tedy zmiňuje i o předurčení jedněch ke spáse a jiných k záhubě, nemůžeme tato slova zamlčovat. To bychom nemohli mluvit ani o jiných, potenciálně nebezpečných místech Bible. „Kdo opovrhne učením o predestinaci, otevřeně kárá Boha, jako by nerozvážně prozradil něco, co Církvi ubližuje.“ (Institutio religionis christianae III.21.4)

Kalvín jenom velice stručně zmíní něco, co pokládám za vysoce důležité k pochopení jeho nauky a s touto optikou jí také vykládám. V predestinaci nemůžeme slučovat Boží a lidské hledisko. Člověk žije v čase a tak není schopen pojmut Boží předurčení adekvátně, vždy spekuluje o tom, že předurčení musí být nějak ovlivněno lidským chováním v čase. Ale Bůh je mimo čas. Provází nás sice našimi časnými životy, ale sám v časovosti není. Není to tak, že by Bůh pouze předzvěděl, jak se kdo bude chovat a podle toho člověka buď vyvoluje či zavrhuje. Předzvědění i predestinaci připisujeme Bohu současně. „Jestliže Bohu připisujeme předzvědění, míníme tím, že všechny věci byly a stále zůstávají před Jeho očima, takže pro Jeho vědomí není žádná budoucnost či minulost, ale všechny věci jsou přítomné.“ (Institutio religionis christianae III.21.5) Jinými slovy: Písmo zmínkami o predestinaci ukazuje Boží hledisko, něco z tajemství jak se Bůh vztahuje ke světu a k člověku. Prozrazuje střípek z Boží vůle. Ale to člověk, který žije v čase, v souslednosti příčin a následků nikdy nemůže pochopit, může to jen přijmout.

Celý problém predestinačního učení je tedy ve skutečnosti velice prostý. To, že si Bůh jedny vyvolil ke spáse a jiné nikoli, to nemá na naše pochopení světa prakticky žádný vliv. Nepoznáme, kdo je či není vyvolen a ani to zkoumat nemáme. To, že nám je Bůh ve svém Slovu odhalil má za účel pouze ujistit věřící o pevné jistotě vyvolení. Kdo byl vyvolen a uvěřil, ten se již nemusí strachovat o svou budoucnost. Vše je pevně v rukou Božích. (Ještě jinými slovy: predestinační nauka nemá žádný vliv na etiku, na to, jak se člověk má či nemá chovat. Ke změně chování, k obrácení, nás nevybízí tato nauka, ale živý Bůh, který se nám zjevil v Kristu. Zde pouze spatřujeme Jeho vůli.)

Ačkoli je to tedy vlastně celkem jednoduché, námitky, které se v tak hojném množství zuřivě snesly na hlavu Kalvínovu, vyžadovaly náležité vyvrácení. Těch osmdesát stran, které problematika předurčení v Instituci zabírá, je tedy nutno číst nikoli jako troufalé spekulace, ale jako obhajobu slov Písma proti námitkám ze všech křesťanských stran.

Výklad dvojí predestinace

Takže, co tedy Kalvín skutečně říká? Podle rozdělení, které jsem v jeho Instituci našel, že tedy ohledně predestinace je odlišné Boží hledisko a hledisko lidské, podívejme se nejdříve na nahé predestinační učení, jak ho Kalvín nalézá v Písmu jako Slovu Božím (sub speciae aeternitatis) Tedy: Bůh jedny vyvoluje do naděje života, jiné odsuzuje k věčné smrti. Není nám k tomu dán žádný klíč k pochopení, závisí to čistě na Boží svobodné milostivé volbě (ta milostivá volba je důležitá. Vždyť po pádu jsme všichni propadli smrti, je tedy veliká milost, že některé z lidí Bůh v Kristu ospravedlnil a uvádí je do života věčného.) Jediný klíč je tedy pouze ve výroku Božím: „Smiluji se nad kým se smiluji a slituji se nad kým se slituji.“ (Ex 33:19)

Ale Boží vyvolení má dvě fáze: vyvolení do lidu Hospodinova, které je vlastně znamením v tomto světě, a pak skutečné vyvolení ke spáse. Opět podle výroku Písma: „Mnoho je povoláných, ale málo vyvolených.“ (Mt 22:14) Tak byl celý Izraelský národ prohlášen za vyvolený lid, přesto však i z něj je vyvolen jen někdo. Celé Abrahamovo potomstvo je prohlášeno za svaté, přesto však jen Jákob je vyvolen, zatímco Ezau zavržen. Bylo vyvoleno 12 apoštolů, přesto jeden z nich, Jidáš, je zavržen.

U Jákoba a Ezaua se na chvíli zastavme: Kalvín se tu opírá především o 9. kapitulu z listu Římanům. Zvláště ona je pro nauku o předurčení důležitá, neboť je v ní obsaženo několik důrazů, které Kalvín uvádí:

Za první: i z povolaných, z vyvoleného národa, jedny Bůh povolává a druhé zatracuje. Jákob je povolán, zcela bez ohledu na jakýkoli svůj skutek, Ezau je odmítnut (popravdě řečeno, jejich životy tuto bezpodmínečnost ukazují: Ezau je pouhý slaboch, Jákob je rafinovaný podvodník — přesto právě on je vyvolen neodolatelnou Boží milostí, která obrací hříšníky).

Za druhé: Bůh způsobuje nejen obrácení, ale také zatvrzení hříšníka — jako v případě faraóna. Jedny vyvoluje, aby se v nich oslavil, druhé odmítá, aby se na nich projevila Jeho moc.

Pořád jsme ještě pevně na půdě Písma, toto není žádná Kalvínova novota, ale učení apoštola Pavla. A nesmíme také zapomínat, že pořád nahlížíme predestinaci z hlediska Božího, jak je při díle jakoby bez ohledu na člověka, na jeho život.

Kalvín pak tuto, pro člověka pohoršlivou nauku, potvrzuje dalšími slovy Písma. Snaží se hlavně ukázat, že predestinace nespočívá v Božím předzvědění našich zlých či dobrých skutků, ale že jim vždy předchází a je na nich nezávislá. Cituje např. list Ef 1:4-5: „V něm (tedy v Kristu) nás již před stvořením světa vyvolil, abychom (nikoli protože) byli svatí a bez poskvrny před jeho tváří. Ve své lásce nás předem určil, abychom rozhodnutím jeho dobroty byli skrze Ježíše Krista přijati za syny.“ Sám říká, že jsme byli vyvoleni abychom byli svatí, nikoli proto, že bychom byli svatí. Opět cituje Pavla: „Bůh...nás spasil a povolal svatým povoláním ne pro naše skutky, nýbrž ze svého rozhodnutí a z milosti, kterou nám daroval v Kristu Ježíši před věčnými časy.“ (2 Tim 1:9)

Kalvín ještě jednou poznamenává, že zatímco Boží pozvání platí pro všechny lidi, jen některým dává dar víry a skutečnou účast na Božím království. K tomu opět cituje Pavla, který píše, že byl povolán k tomu „aby Boží vyvolené přivedl k víře a k poznání pravdy našeho náboženství.“ (Tit 1:1) Tolik tedy ve stručnosti k tomu, jak Kalvín učení o predestinaci nalézá v Písmu, jak je tedy Bůh poodhaluje svému lidu.

Ale Boží hledisko nyní musíme opustit, protože nenechává lidská mysl se snažit proniknout dál a dál v poznání a klade tak tu oprávněné, tu méně oprávněné otázky po Boží vůli v kontrastu se svobodnou vůlí člověka. Není Bůh nespravedlivý tyran, jestliže bez ohledu na chování člověka někoho vyvoluje a jiné zavrhuje? Jaký podíl má tedy člověk na svém životě? Není pak jen figurkou v předem stanovené Boží hře? Nesvádí nauka o predestinaci k lenosti a vposledku ke svévoli, když člověk nemůže svým chováním nic změnit na předem dané Boží vůli? S těmito dotazy, které plynou především právě z promíchání Božího a lidského pohledu na svobodu a předurčení, se Kalvín vypořádává v druhé části svého výkladu.

Námítky proti dvojí predestinaci

První námitka se týká právě podvojnosti predestinace. Že Bůh prý sice vyvoluje některé lidi ke spáse, ale nemůže být ani řeč o tom, že by současně vyvoloval někoho k ztracení. Tato námitka tehdy padala z tábora lutherských theologů a dnes tento jejich postoj sdílí i katolická církev. Ale není taková námitka jen pusté slovíčkaření? Jestliže připouští, že některé lidi Bůh vyvoluje ke spáse, neznamená to současně, že některé nikoli? Neznamená to, že jen někteří budou spaseni? A ti ostatní? Kalvín proto trvá na dvojí predestinaci. A povolává si za svědka opět apoštola Pavla: „Jestliže Bůh chtěl ukázat svůj hněv a zjevit svou moc, a proto s velkou shovívavostí snášel ty, kdo propadli Jeho hněvu a byli určeni k záhubě, stejně chtěl ukázat bohatství slávy na těch, nad nimiž se smíloval a které připravil ke slávě.“ (Ř 9:22-23)

Další námitka naráží na Boží spravedlnost. Predestinační nauka totiž prý dělá z Boha tyрана, když odsuzuje již předem ty, kteří se proti Němu nijak neprovinili. To je sice námitka zdánlivě platná, ale natrvalo neobstojí. Pořád totiž o predestinaci hovoříme z hlediska Božího. A Bůh sám není vázán nějakou vnější spravedlností, on sám je Spravedlivý, on sám je tím měřítkem spravedlnosti. A cokoli On chce, je spravedlivé, jelikož v Bohu není rozdíl mezi Jeho mocí a spravedlností. Jinými slovy, jak již bylo řečeno dříve: Kdo chce zjišťovat proč tomu Bůh chtěl, snaží se nalézt něco většího než je Jeho vůle, což nalézt nelze.

Tady už se ale pomalu dostáváme do fáze, kdy musíme zmínit právě onen kontrast mezi lidským a Božím hlediskem. Zdánlivý konflikt mezi lidskou svobodnou vůlí a Božím předurčením. Zdá se, že predestinace vylučuje svobodné lidské jednání. Pokud je vše předem dáno, pak člověk nemá nejmenší vliv na vývoj událostí, ani na svůj vlastní osud. A tady právě musíme mít na paměti účel predestinačního učení.

Slovy Kalvínovými: „Pán chce, abychom ve vyvolení nespátkovali nic jiného, než pouhou Jeho dobrotu.“ (Institutio religionis christianae III.22.9) My v našich životech nemůžeme hrát s jinými kartami, abych tak řekl, než jaké máme ve svých rukou. Nemůžeme, ani to tak ve skutečnosti nikdo nedělá, při každodenním rozhodování uvažovat v relacích Boží predestinace. Používáme tedy svou vůli, ať už k dobrému nebo ke zlému. Jako křesťané ale tušíme a zažíváme to na vlastní kůži, že k dobrému jednání jsme vedeni Boží milostí. Že modlitba, uvědomění si našeho vztahu k Bohu, nám dává sílu žít a chovat se tu a tam podle Boží vůle. Stejně tak na vlastní kůži můžeme pocítit, že zcela svobodni jsme v konání zlého. Hřích nás láká, směřujeme k němu leckdy s gustem a rádi, z vlastního rozhodnutí. Své životy tedy rozhodně neprožíváme jako bezmocné figurky na Boží šachovnici, za své skutky neseme odpovědnost. Tak to vidíme z naší perspektivy.

Současně ale platí, že nic ve stvořeném světě se neděje bez Božího dovolení, bez Boží vůle. Bůh předem určil některé lidi k záhubě, Bůh předem stanovil i Adamův pád, přesto za něj Adam nese plnou zodpovědnost. Ale opět: je zbytečné a marné snažit se tato dvě hlediska nějak skloubit a sladit, to prostě není možné, neboť Boží vůli nejsme schopni pojmut. Při všem našem jednání máme mít jen na paměti, že nic na světě nevyrvé Boží vyvolené z Jeho rukou. A současně, že žádné zlo, které nás jako věřící může drásat, nezůstane nepotrestáno.

Tím už je také naznačena odpověď na další námitku: jestli tedy predestinační nauka nevede k jakési lenosti, zda už předem neničí úsilí věřících o náležitý život. Pokud má Boží vyvolení za cíl přivést Jeho věrné ke svatému životu, pak se projevuje tím, že jej také žijí. Abych parafrázoval slavná slova Jakubovy epištoly: Vyvolení, které se neprokáže skutky, je mrtvé, není vyvolením. Boží vyvolení se nicméně projevuje u každého povolání jindy a nedá se tedy nikdy určit, kdo z těch, kteří ještě neuvěřili, je v Božích očích vyvolen. Boží vyvolení se totiž před obrácením nijak neprojevuje, není viditelné. Proto Kalvín současně s Augustinem říká jasně: „Jestliže někdo káže — 'Pokud nevěříte, je to proto, že jste byli již předurčení k záhubě', nejen že podporuje lenost, rezignaci, ale současně se dopouští zla. To je spíše prokletí, než výuka.... Jelikož nevíme, kdo patří k předurčeným, máme se ke všem lidem chovat jako ke spaseným.“

A s tím souvisí poslední otázka, kterou si v této souvislosti můžeme klást. Je pro Kalvína predestinace něco jako „dogma“, musejí ji podle něj všichni křesťané vyznávat? Jak jsme říkali, učení o předurčení slouží, na základě Písma, k ujištění víry, k uklidnění duše. Dá se tedy říci, že pokud má kdo „sedláckou víru“ cele důvěřující ve víře Bohu, pak může o predestinaci nic nevědět, resp. Vnímat ji pouze ve slovech Písma, nikoli jako speciální doktrínu. Jako vždy, i tady platí: výslovné učení je formulováno až tehdy, když jeho obsah někdo zpochybňuje. Její zvláštnost, která pochází z tajemného nahlédnutí do Boží nevyzpytatelné vůle, tkví také v tom, že kdo stojí mimo víru, predestinaci nikdy správně nepochopí, kdo věří, ví že se o ní stejně nedá mluvit.

Proto mi dovoluť skončit Pavlovým díkůvzdáním: Pochválen buď Bůh a Otec našeho Pána Ježíše Krista, který nás v Kristu obdařil vším duchovním požehnáním nebeských darů; v něm nás již před stvořením světa vyvolil, abychom byli svatí a bez poskvrny před jeho tváří.“ (Ef 1:3-4) Děkuji za pozornost!